

SIFATLI TA'LIM ASOSIDA O'QUVCHILAR MOTIVATSIYASINI OSHIRISH USULLARI VA BUNDA O'QUV JARAYONINI TASHKIL ETISH METODIKASINING O'RNI

*Fazliddin Shamsiddin o'g'li Abduraimov,
Termiz shahridagi Prezident maktabi,
tarix va tarbiya fanlari o'qituvchisi, magistr
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17231492>*

Annotatsiya: Maqolada muallif tomonidan umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirishga to'siq bo'layotgan ba'zi muammolar keltirilgan bo'lib, ularning yechimlari bo'yicha takliflar hamda umumiy o'rta ta'limda sifatli bilim olishni tashkil etishda o'quvchilarning shaxsiy motivatsiyasini oshirish, shu bilan birga, dars jarayoni va metodikasini o'zgartirish bo'yicha mulohazalar ilgari surilgan. Shuningdek, maqoladan pedagogda o'z fanini mukammal bilishidan tashqari bola psixologiyasi bilan ishlash ko'nikmasiga ega bo'lishi, bolaning psixologik holati, qiziqishlari va qobiliyatidan kelib chiqib yondashish maqsadga muvofiqligi, baholash tizimidagi o'zgarishlar, axborot texnologiyalarining ta'limdagi ahamiyati, darsliklar yuzasidan mashq daftarlarini yaratish, bir sinfda me'yoridan ortiq o'quvchilar sonining ta'lim-tarbiya sifatiga ta'siri, kitob o'qish texnikasini rivojlantirib borish va nutq madaniyatini shakllantirish kabi muhim jarayonlar borasida fikr, mulohaza va takliflar o'rin olgan.

Kalit so'zlar: psixologik bilim, trening, rag'batlantirish, baholash, hayotiy zaruriyat, ko'nikma, monitoring, zamonaviy axborot, notiqlik, kasb tanlash.

Методы повышения мотивации учащихся к получению качественного образования в школе и роль методологии в учебном процессе

Фазлиддин Шамсиддин угли Абдураимов,
учитель истории, магистр,
Президентская школа в г. Термез,

Аннотация: В статье автором приведены некоторые проблемы, препятствующие повышению качества общего среднего образования, а также предложены пути их решения. Выдвинуты соображения относительно организации качественного обучения в общем среднем образовании, в частности, о повышении личной мотивации учащихся, параллельно с изменением процесса и методики преподавания.

Кроме того, в статье затронуты важные аспекты, касающиеся необходимости наличия у педагога, помимо прекрасного знания своего предмета, навыков работы с детской психологией. Подчеркивается целесообразность подхода, исходящего из психологического состояния, интересов и способностей ребенка. Также рассматриваются такие вопросы, как изменения в системе оценивания, значение информационных технологий в образовании, создание рабочих тетрадей к учебникам, влияние превышения нормы наполняемости класса на качество обучения и воспитания, постоянное развитие техники чтения и формирование культуры речи. По всем этим процессам представлены мысли, соображения и предложения.

Ключевые слова: психологические знания, тренинг, мотивация, оценивание, жизненная необходимость, навык, мониторинг, современная информация, ораторское искусство, выбор профессии.

Methods of increasing students' motivation through quality education and the role of teaching methodology in organizing the learning process

Fazliddin Shamsiddin o'g'li Abduraimov,
history teacher, master's degree holder
Presidential school in Termez

Abstract: In the article, the author highlights certain problems that hinder the improvement of the quality of general secondary education and presents proposals for their solutions. The paper also puts forward reflections on enhancing students' personal motivation in acquiring quality knowledge, as well as on the necessity of reforming the teaching

process and methodology. Furthermore, the article emphasizes that, in addition to mastering their subject, teachers should possess skills in working with child psychology. It argues for the importance of taking into account students' psychological state, interests, and abilities; discusses changes in the assessment system; the significance of information technologies in education; the development of exercise books to accompany textbooks; the impact of overcrowded classrooms on the quality of education; the need to foster reading techniques; and the cultivation of speech culture.

Keywords: psychological knowledge, training, motivation, assessment, vital necessity, skill, monitoring, modern information, oratory, career choice.

Maktablarda sifatli bilim olishda o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish juda muhim, chunki bu jarayon o'quvchilarning o'qishga bo'lgan munosabatini o'zgartirishga bevosita ta'sir qiladi. Motivatsiya o'quvchilarni bilim olishga rag'batlantiradi va ularni o'qish jarayonida yanada faol va mas'uliyatli qilishga yordam beradi. Quyidagi sabablarga ko'ra, motivatsiyani oshirish ahamiyatlidir:

- Bilimga va o'quv materiallariga bo'lgan qiziqishni oshirishda yordam beradi. O'quvchi qiziqarli va maqsadga yo'naltirilgan darslar orqali o'qishga mehr qo'yadi. Qiziqish paydo bo'lgach, o'qish samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

- O'quvchilarni o'z maqsadlariga erishishga undaydi. Motivatsiya o'quvchilarga o'z maqsadlariga erishish uchun ishlashga turtki beradi.

- O'qish jarayonining davomiyligini ta'minlaydi. Motivatsiya bo'lmasa, o'quvchilar o'qishdan tezda zerikishi mumkin. U o'quvchini qat'iyat bilan bilim olishga undaydi.

- Jamoaviy ish va hamkorlikni rivojlantiradi. Motivatsiyaga ega o'quvchilar ko'pincha o'z jamoalari bilan hamkorlikda ishlashga tayyor bo'ladilar. Bu, o'z navbatida, jamoaviy

ish va hamkorlik ruhini rivojlantiradi, bu esa ijtimoiy ko'nikmalarni oshiradi va o'quvchilarning o'zaro yordam ko'rsatishlarini kuchaytiradi.

- Qiyinchiliklarga qarshi turishga yordam beradi. O'quvchilar o'quv jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarga, imtihonlar va muvaffaqiyatsizliklarga motivatsiyalangan holda qarshi turishlari osonroq bo'ladi. Motivatsiya o'quvchini turli bosimlardan chiqish uchun kerakli quvvat bilan ta'minlaydi[1].

Demak, motivatsiya o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini faollashtiradi va ularning bilim olishga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytiradi. Bu esa, o'z navbatida, o'qituvchilarga muvaffaqiyatli natijalarga erishishda yordam beradi.

Dars jarayonida o'quvchilarning psixologik holati, qiziqishlari va qobiliyatini inobatga olish

Dars jarayonida o'quvchilar bilan ishlashda ularning psixologik holati, qiziqishlari va qobiliyatlarini inobatga olmaslik bir qancha salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Jumladan: ularni darslarga nisbatan qiziqish va motivatsiyani yo'qotishiga olib keladi. Ular darslarni

zerikarli yoki foydasiz deb hisoblashi mumkin. Har bir o'quvchining o'ziga xos psixologik holati, xususiyatlari va o'rganish usuli bor. Agar bu omillar inobatga olinmasa, o'quvchilar o'zlarini e'tiborsiz qolgan his qilishlari, ular o'rtasidagi qobiliyatlar farqi dars jarayonida muammolarga sabab bo'lishi mumkin. Agar har bir o'quvchining individual xususiyatlariga mos dars usullari qo'llanmasa, ba'zi o'quvchilar orqada qolishi, ba'zilar esa ortiqcha bosim ostida qolishi mumkin. Psixologik holatni inobatga olmaslik, o'quvchilarda ortiqcha stress, kayfiyat pasayishi yoki hatto o'qishdan chekinish holatlarini keltirib chiqarishi mumkin. Bu ularning umumiy ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir qiladi.

Shu boisdan, dars jarayonida o'quvchilarning psixologik holati, qiziqishlari va qobiliyatlarini inobatga olish ularning o'qish motivatsiyasini oshiradi, ruhiy salomatligini yaxshilaydi va o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi[2].

Takliflarimiz: umumta'lim maktablarida faoliyat olib borayotgan o'qituvchilarning pedagogik-psixologik bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish va buning uchun o'quvchi bilan ishlashning samarali yo'llarini targ'ib etuvchi muntazam treninglar olib borish kerak. Respublikada yagona Pedagogik-psixologik Markaz tashkil etib, ushbu Markazga eng tajribali mahalliy va xorijiy pedagog, psixolog va metodistlarni trener sifatida jalb qilish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Umumta'lim maktablarida kunlik baholashning majburiyigi, o'quvchilarning xolis monitoringini yuritish, choraklar oralig'ida va yil yakunida rag'batlantirish mexanizmini tashkil etish

Umumta'lim maktablarida kunlik baholashning majburiyigi, o'quvchilar monitoringi xolis yuritilmasligi va choraklar oralig'ida hamda yil

yakunida rag'batlantirish mexanizmining mavjud emasligi bir qancha salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin:

Kunlik baholashning salbiy tomoni: o'quvchi mavzu mohiyatiga emas, balki e'tiborini baho olishga qaratadi. Bu esa mavzuni yaxshi o'zlashtirish imkonini susaytiradi.

O'qish samaradorligining pasayishi: xolis monitoringning yo'qligi o'quvchilarning haqiqiy darajasi va ehtiyojlarini aniqlashda qiyinchiliklarga olib keladi. O'qituvchi o'quvchilarning individual qobiliyatlarini va zaif tomonlarini bilmasdan, umumiy baholar asosida xulosa chiqara oladi. Bu esa ta'lim sifatini pasaytiradi.

Rag'batlantirishning yetishmasligi: chorak yoki yil yakunida rag'batlantirish mexanizmi yo'qligi o'quvchilarga o'z mehnatlari va yutuqlarini qayd etishda, mukofotlashda o'z vaqtida rag'bat berilmasligiga olib keladi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishlarini va jiddiy yondashuvini sustlashishiga olib keladi.

O'qituvchilar uchun qiyinchiliklar: xolis monitoring va kunlik baholash tizimi o'qituvchilarga o'quvchilarni yaxshiroq tushunish, ularning o'zgarishlarini kuzatish va kerakli yordamni ko'rsatish imkonini beradi[3].

Shu sababli, ta'lim tizimida davriy xolis monitoring va rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish o'quvchilarning motivatsiyasi, bilim darajasi va ta'lim sifatini yaxshilashga katta yordam beradi.

Takliflarimiz: o'qituvchi sinfga kirar ekan, u, avvalo, o'quvchilarni baholashni emas, balki ularga sifatli ta'lim berishni rejalashtirishi, o'quvchilar esa kitobni baho olish uchun emas, balki hayotiy zarurat uchun o'qishi kerak. Agar biz majburiy kunlik baholashdan voz kechsak, o'qituvchining vaqtini tejagan, darsni to'g'ri tasarruf etishida yordam bergan bo'lamiz. O'quvchilarning baholari sinf jurnalida faqatgina oraliq va yakuniy nazoratlarda aks etishi

maqsadga muvofiq. O'quvchilarning har bir fandan real monitoringini har chorakda yuritishda, inson omilini maksimal darajada qisqartirib, elektron tizimdan foydalanishimiz lozim. Monitoring natijalariga qarab, ularni ma'lum kasb-hunarga yo'naltirishimiz ham mumkin. Xolis natijalardan kelib chiqqan holda, o'quvchilar uchun choraklik va yillik stipendiyalar joriy qilish ham jarayonni sifatli davom etishida yordam beradi.

Shu o'rinda tizimda yaqin yillarda joriy etila boshlangan yangicha baholash jarayonlarini ham e'tirof etish darkor. Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari agentligi tasarrufidagi maktablarning baholash tizimi umumta'lim maktablariga ham shiddat bilan kirib bormoqda va bu tizim o'zini oqlashi uchun katta ishlar amalga oshirilmoqda.

Umumta'lim maktablarining internet va zamonaviy axborot – kommunikatsiya texnologiyalari bilan yetarlicha ta'minlanishi

Umumta'lim maktablarini internet va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) bilan yetarlicha ta'minlash bugun davlat siyosatining muhim qismi hisoblanadi va hukumatimiz bu borada katta amaliy ishlarni olib bormoqda. Albatta, zamonaviy axborot texnologiyalarisiz bugun sifatli ta'lim jarayonini tasavvur qilolmaymiz. Internet va AKT ta'lim jarayonini yanada samarali va interaktiv qilishga yordam beradi. Agar bu texnologiyalar yetarli darajada ta'minlanmasa, o'quvchilar yangi bilim va ma'lumotlarga erishishda cheklangan bo'lishadi, bu esa ta'lim sifatini pasaytiradi. Bugungi kunda zamonaviy ish joylari ko'pincha texnologiyalarni chuqur bilishni talab qiladi. Agar o'quvchilar bu texnologiyalar bilan ta'minlanmasa, ular kelajakdagi kasbiy hayotga tayyorlanishda orqada qolishlari mumkin. Internet va AKT orqali o'quvchilar ko'plab onlayn resurslardan, videodarsliklardan, ilmiy

maqolalardan va boshqa o'quv materiallaridan foydalanishlari mumkin. Bularning yetishmasligi o'quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini cheklaydi[4].

Zamonaviy texnologiyalar o'qituvchilarga ta'limni turli xil usullar bilan o'tkazish, interaktiv mashqlar, testlar va ko'plab boshqa metodlarni qo'llash imkonini beradi. Agar bu texnologiyalar mavjud bo'lmasa, o'qituvchilar eski usullar bilan ishlashga majbur bo'lishadi va bu darslarning samaradorligini kamaytiradi. Internet va AKT yordamida o'quvchilar dunyo bo'ylab ilmiy yangiliklar, ijtimoiy masalalardan xabardor bo'lishadi.

Umuman olganda, internet va AKTning ta'lim tizimida yetarlicha ta'minlanmasligi o'quvchilarning ta'lim olish imkoniyatlarini cheklaydi va zamonaviy ta'lim talablarini amalga oshirish imkonini yo'qqa chiqaradi.

Taklifimiz: hukumatimizning bu boradagi ishlarini yangi bosqichga olib chiqish kerak. Umumta'lim muassasalari uchun vazirlik tasarrufida maktablarni zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash bo'yicha alohida jamg'armasini tashkil qilish kerak va bu jamg'arma mablag'larining manbasini davlat byudjeti, homiylik mablag'lari va chet el investitsiyalari tashkil etishi lozim.

Umumta'lim maktablarida darsliklarning mavzulashtirilgan amaliy mashg'ulot daftarlarining bo'lishi va ular orqali nazariy bilimlarni mustahkamlash

Umumta'lim maktablarida ayrim darsliklardan (masalan, tarix, tarbiya va hokazo) maxsus mavzulashtirilgan amaliy mashg'ulot daftarlari mavjud emas. Yodlashga yo'naltirilgan test to'plamlari esa bolaning mantiqiy fikr yuritishi uchun imkoniyat yaratmaydi.

Mavzulashtirilgan amaliy mashg'ulot daftarlarining bo'lishi-bu maktab darsliklari bilan birga o'quvchilarga beriladigan amaliy mashg'ulotlar uchun maxsus daftarlar bo'lib,

ularning har birida dars mavzusiga muvofiq amaliy topshiriqlar, mashqlar yoki loyihalar joylashtirilgan bo'ladi. Bu daftarlar o'quvchilarga nazariy bilimlarni amalda qo'llash va mantiqiy, tanqidiy fikrlashiga sabab bo'ladi.

Mavzulashtirilgan amaliy mashg'ulot daftarlari orqali nazariy bilimlarni mustahkamlash-amaliy mashg'ulot daftarlaridagi topshiriqlar va mashqlar yordamida o'quvchilar nazariy bilimlarini yanada chuqurlashtiradi, tushunchalarni yaxshiroq o'zlashtiradi va o'rgangan mavzularni hayotiy vaziyatlarga bog'lash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Darslik bilan birga amaliy mashg'ulotlar uchun alohida daftarlar mavjud bo'lsa, ular o'quvchilarga nazariy bilimlarni amaliy mashqlar orqali mustahkamlashga yordam beradi.

Bu kabi mashq daftarlarining yo'qligi o'quvchilarning o'z fikrlarini shakllantirishda va yangi yechimlar topishda cheklanishiga olib keladi. Darslar faqat nazariy bilimlar bilan cheklansa, ta'lim o'quvchilar uchun zerikarli bo'lishi mumkin. Amaliy mashq daftarlari darsni qiziqarli va hayotiy qiladi, natijada o'quvchilar o'rganishga bo'lgan qiziqishini saqlab qolishadi. Agar mavzulashtirilgan amaliy mashg'ulot daftarlari bo'lmasa, o'qituvchining o'quvchilarga bilimlarni amaliy o'zlashtirish va mustahkamlashlarida qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin[5].

Umuman olganda, mavzulashtirilgan amaliy mashg'ulot daftarlari yo'qligi, o'quvchilarning bilimlarini amaliyotda qo'llay olish imkoniyatlarini cheklaydi va ta'lim jarayonining samaradorligini pasaytiradi.

Taklifimiz: respublika miqyosida fanlar va sinflar kesimida "Eng yaxshi amaliy mashg'ulot daftari" tanlovini tashkil etish va saralab olingan eng yaxshi ishlarni umumlashtirgan holda yagona amaliy-o'quv majmuasini yaratish. Yaratilgan amaliy mashg'ulot daftarlarini joylarga yetkazishda va nashr etishda davlat va nodavlat matbuot tashkilotlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish lozim.

Sinflarda o'quvchilar sonining haddan tashqari ko'pligi

O'quvchilar sonining me'yordan ko'p bo'lishi natijasida o'qituvchi har bir o'quvchiga alohida e'tibor qaratish va ularning individual ehtiyojlarini hisobga olishda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu o'quvchilarni o'z darajasida o'qitilishi va qo'llab-quvvatlanishini qiyinlashtiradi. O'quvchi sonining me'yordan ortiq bo'lishi darsni to'g'ri va samarali boshqarishda qiyinchiliklar tug'diradi. O'quvchilar darsga to'liq diqqat qaratmasliklari yoki bir-biriga e'tibor bermasliklari mumkin, bu esa ta'lim sifatini kamaytiradi. Sinfda ko'plab o'quvchilar bo'lsa, tartibni saqlash va darsni tizimli ravishda o'tkazish qiyinlashadi. Ba'zi o'quvchilar diqqatini yo'qotib, boshqa o'quvchilarni ham chalg'itishi mumkin. Haddan tashqari ko'p o'quvchi mavjud bo'lsa, ba'zi o'quvchilar o'zlarini e'tiborsiz va qiyinchiliklarga duchor bo'lgan his qilishlari mumkin. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarni o'zlariga bo'lgan ishonchini yo'qotishga va o'qishga bo'lgan qiziqishni susaytirishga olib kelishi mumkin. O'qituvchilar uchun ko'p o'quvchi bilan ishlash jismoniy va ruhiy jihatdan og'ir bo'lishi mumkin. Bu esa o'qituvchilarning charchashiga va darslarni samarali o'tkazishda qiyinchiliklarga olib keladi.

Umuman olganda, sinflarda o'quvchilar sonining haddan tashqari ko'pligi o'qitish jarayonini murakkablashtiradi, dars samaradorligini pasaytiradi va o'quvchilarning ta'lim olishdagi imkoniyatlarini cheklaydi.

Taklifimiz: har bir sinfning 20 nafar o'quvchidan ortmasligini ta'minlash va buning uchun maktab hududida qo'shimcha o'quv binolarini qurish kerak deb hisoblaymiz.

Kitob o'qish texnikasi va savodxonligining muntazam nazorat qilinishi

Kitob o'qish texnikasi va savodxonlik bo'laning har bir fan mohiyatini chuqur tushunish hamda tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlanti-

radi. Pedagogik tajribamiz davomida shunga guvoh bo'lmog'damizki, ko'plab o'quvchilarda matnni to'g'ri o'qiy olmaslik, imlolarning farqiga bormaslik va jumlar tuzilishini anglamaslik holatlari kuzatilmoqda. Buning natijasida, o'quvchilar matnli mashq va topshiriqlarni tushunishda qiynalmoqdalar.

Kitob o'qish texnikasi va savodxonligini nazorat qilish o'quvchilarga o'qish malakalarini tahlil qilish va rivojlantirish imkonini beradi. Agar bu jarayon muntazam nazorat qilinmasa, o'quvchilar o'qish qobiliyatlarini vaqtida yaxshilay olmasligi mumkin. O'qish texnikasining past darajasi va savodxonlikning zaifligi o'quvchilarga matnni to'liq va to'g'ri tushunishda qiyinchiliklar keltiradi. Bu esa, o'qigan materiallarni amaliyotda qo'llay olishga to'sqinlik qiladi.

Agar o'quvchilarning savodxonligi muntazam ravishda tekshirilmasa, ular o'zlarining o'qish va yozish malakalarini rivojlantirishda orqada qolishlari mumkin. Bu esa kelajakda akademik va professional muvaffaqiyatlarga ta'sir qiladi. Nazorat qilishning yo'qligi o'quvchilarning o'zgarishlari va o'qishdagi muvaffaqiyatlarini to'g'ri baholashni qiyinlashtiradi. Kitob o'qish texnikasining zaifligi o'quvchilarning o'qish tezligini, to'g'ri talaffuz va ifodalash qobiliyatlarini kamaytiradi. Bu esa, o'z navbatida, o'qish samaradorligini pasaytiradi[6].

Shu sababli, kitob o'qish texnikasi va savodxonlikni muntazam nazorat qilish o'quvchilarning o'qish malakalarini rivojlantirishda, ularning bilim darajasini oshirishda va ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Taklifimiz: tahlillar shuni ko'rsatadiki, maktablarda past o'zlashtiruvchi aksariyat o'quvchilarda kitob o'qish texnikasi va savodxonligi yetarli darajada emas. Matnni to'g'ri va ifodali o'qiy olmagan o'quvchi uni ko'r-ko'rona yodlaydi, ammo mohiyatiga tushunmaydi. Buni

bartaraf etish uchun har chorak yakunida kitob o'qish texnikasi va savodxonligi haftaligini joriy etish lozim.

Dars jarayoni markazida o'quvchining faol bo'lishi va notiqlik madaniyatining shakllanishi

Dars jarayoni markazida o'quvchining faol bo'lishi deganda-o'quvchilarning dars davomida faqat passiv tinglovchi yoki ko'rsatmalarni bajaruvchi bo'lib qolmasdan, balki darsning asosiy subyekti sifatida faol qatnashishi tushuniladi.

Bu holatda o'quvchi:

- Bilim olish jarayonida faollik ko'rsatadi;
- Mustaqil fikrlaydi, savollar beradi, muammolarni hal qiladi;
- O'z fikrini bayon etadi, boshqalar bilan muloqotda bo'ladi;
- Amaliy mashg'ulotlarda, guruh yoki juftliklarda faol ishtirok etadi;
- O'z o'rganish jarayonini boshqaradi va unga mas'uliyat bilan yondashadi.

Shunday qilib, o'quvchi darsning faqat obyektiga emas, balki subyekti hisoblanadi.

Bu ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi va o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini yaxshilaydi.

Keling, dars jarayoni markazida o'quvchining faol bo'lishi borasida aniq misollar keltiramiz.

1. Mustaqil fikrlash va savol berish.

Misol: O'qituvchi yangi mavzuni tushuntiradi, keyin o'quvchilarga savol beradi:

“Siz bu mavzu haqida qanday fikrdasiz?”,
“Buni hayotda qanday qo'llash mumkin?”

Faol o'quvchi: Bu savollarga o'z fikrini bildiradi, qo'shimcha savollar beradi, mavzuni chuqurroq tushunishga harakat qiladi.

2. Guruh yoki juftlikdagi ishlarda ishtirok etish.

Misol: O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, dars mavzusiga oid muammoni muhokama qiladilar yoki loyiha ustida ishlaydilar.

Faol o'quvchi: O'z fikrini guruhga taqdim etadi, boshqalarni tinglaydi, qaror qabul qilishda faol qatnashadi.

3. O'z o'rganish jarayonini boshqarish.

Misol: O'quvchi o'z o'qish maqsadini belgilaydi, darsdan keyin o'zini baholaydi, qo'shimcha materiallar bilan mustaqil ishlaydi.

Faol o'quvchi: O'zi uchun kerakli savollarni aniqlaydi, bilimlarini mustahkamlaydi, qayerda yordam kerakligini tushunadi.

4. O'z fikrini bayon etish va muhokama qilish.

Misol: Dars oxirida o'quvchilardan mavzu bo'yicha o'z fikrini yozma yoki og'zaki ifoda etish talab qilinadi.

Faol o'quvchi: Matnga oid o'z fikrini aniq va mantiqan bayon etadi, boshqa fikrlarni tinglab, ularga munosabat bildiradi.

Nima uchun bu muhim?

- *Bilim mustahkamlanadi:* Faol qatnashish orqali o'quvchi mavzuni yaxshiroq tushunadi;

- *Tanqidiy fikrlash rivojlantiriladi:* Savol berish va muhokama qilish orqali fikrlash ko'nikmalari oshadi;

- *Motivatsiya oshadi:* O'z fikri eshitilgan o'quvchi o'qishga qiziqishi oshadi;

- *Ijtimoiy ko'nikmalar shakllanadi:* Guruh ishlari va muhokamalar orqali muloqot va hamkorlik qobiliyatlari rivojlanadi.

Demak, o'quvchilarda jamoa bilan ishlash, o'z fikrini mustaqil ravishda ifodalash, bahs-munozaralarda chiniqish ko'nikmalarini shakllantirish sifatli ta'lim-tarbiya muhitini yaratishda katta ahamiyatga ega.

Kasb-hunarga yo'naltirishda psixologik yondashuv

Har bir darsni o'quvchi tanlagan kasb-hunarga bog'lab tushuntirish, o'quv yili davomida kamida 2 marotaba kasb-hunarga qiziq-tiruvchi mutaxassis va psixologlar tomonidan treninglar tashkillashtirish, hududlardagi mehnat va bandlik munosabatlari bo'limlari

tomonidan bitiruvchi sinf o'quvchilarini ehtiyoj yuqori bo'lgan sohalar bilan tanishtirish, yirik korxonalar, tashkilot va fabrikalarga ekskursiyalar uyushtirish o'quvchilarda fanlarga nisbatan kuchli qiziqish uyg'otadi[7].

Bolalarni kasb-hunarga yo'naltirishda psixologik yondashuv yordamida insonning ichki qiziqishlari, qobiliyatlari, shaxsiy xususiyatlari va iste'dodlari aniqlanadi. Bu esa, unga mos keladigan kasb-hunar tanlashda asos bo'ladi. To'g'ri yo'naltirilgan kadr o'z ishiga qiziqish bildiradi, motivatsiyasi yuqori bo'ladi va o'z kasbida muvaffaqiyatga erishish ehtimoli oshadi. Kasb-hunar tanlashda psixologik yondashuv insonning ruhiy holati, qobiliyati va shaxsiy xususiyatlariga mos kelishini ta'minlaydi. Bu stress va charchoqlarning oldini oladi. Psixologik yondashuv yordamida shaxs o'zini yaxshiroq tushunadi, o'z imkoniyatlarini baholaydi va shaxsiy rivojlanish uchun yo'l topadi. Psixologik yondashuv kasb-hunar tanlashda jamiyat va bozor talablarini ham inobatga oladi, bu esa, ish topish imkoniyatini oshiradi[8].

Xulosa qilib aytganda, kasb-hunarga yo'naltirishda psixologik yondashuv shaxsning individual xususiyatlari va ijtimoiy sharoitlarni hisobga olib, uning samarali va muvaffaqiyatli ish faoliyatini ta'minlashda juda muhimdir.

Maktablarda o'quvchilarning manfaatdorligini (motivatsiyasini) oshirish, ta'limning samaradorligini yaxshilashning muhim shartlaridan biridir. O'quvchilarni ta'lim jarayoniga faollik bilan jalb etish va ularning bilim olishga bo'lgan ishtiyoqini oshirish, o'qituvchidan nafaqat pedagogik ko'nikmalarni, balki innovatsion yondashuvlarni ham talab qiladi. Shuning uchun, o'quv jarayonida va metodikasida quyidagi o'zgarishlarni amalga oshirish zarur:

- Interaktiv va innovatsion metodlarni qo'llash: zamonaviy ta'lim metodikalaridan, masalan, muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish, interaktiv mashg'ulotlar, sinfdagi guruh ishlari kabi usullardan foydalanish o'quv-

chilarni faollashtiradi va ularning o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

- Shaxsiy yondashuv: o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olib, har birining o'qishga bo'lgan motivatsiyasini tushunish va unga mos yondashuvni ishlab chiqish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

- O'qitishning maqsadga yo'naltirilganligi: o'quvchilarga o'qishning maqsad va ahamiyatini tushuntirib, ular o'quv jarayonining qanday foydali natijalar keltirishini anglashlariga yordam berish kerak. Bu o'quvchilarda o'zini-o'zi boshqarish va o'rganishga bo'lgan mas'uliyatni rivojlantiradi.

- Ta'limdagi hissiy aspektni rivojlantirish: o'quvchilarni o'qishga bo'lgan ijobiy hissiy munosabat bilan jalb qilish, ularni qiziqtirgan va ular uchun muhim bo'lgan materiallar orqali o'qitish motivatsiya yaratishda muhim rol o'ynaydi.

- Tegishli rag'batlantirish tizimini yaratish: O'quvchilarda motivatsiyani oshirishda rag'batlantirish (ham moddiy, ham ma'naviy) tizimi ham muhim o'rin tutadi. Ularning kichik yutuqlarini qadrlash va muvaffaqiyatlarining davomiyligini ta'minlash motivatsiyani mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Artikova M., Xodjayev B., Sattorov Sh. va boshq. Maktab o'quvchilarida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish (ijtimoiy-gumanitar fanlar). Metodik qo'llanma. Respublika ta'lim markazi. – Toshkent: 2021. – 148-b.
2. V.S. Monahov "Pedagogika asoslari" – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 1981-y.
3. M.M. Zokirov "Umumiy pedagogika" – Toshkent: Fan nashriyoti, 1993-y.
4. Shapovalova T.V. "Pedagogik kommunikatsiya va motivatsiya".
5. Thomas J.W. (2000). A Review of Research on Project-Based Learning. Autodesk Foundation.
6. S.S. Akhmedov "Ta'lim psixologiyasi" – Toshkent: Sharq, 2005-y.
7. www.ziyonet.uz.
8. www.edu.uz.